

Posudek na diplomovou práci *Dopis Kněze Jana v českých zemích: výskyt, šíření, recepce*

Představa o požehnaných krajích, které si uchovávají mnohé z charakteristik, jež se jinak přisuzují rajskému zahradě v Edenu, se kterou ostatně tato území často sousedila, prostupovala celým středověkem. Říše kněze Jana byla z těchto vysněných zemí ve středověku pravděpodobně nejproslulejší. Kněz Jan a jeho říše byly pro středověké Evropany vítaným nástrojem uchopení a interpretace světa, kterému zatím příliš nerozuměli, o to více do něj projektovali své sny a představy o ideálním uspořádání a pohádkové zemi. Ohlas vyprávění o této říši nalezneme od 12. století v mnoha literárních dílech, v teologických kompendiích, v encyklopedických dílech a přirozeně tuto zemi nalezneme i na středověkých mapách. Země, kde teče mléko a med, kterou přetíná řeka vytékající z ráje, jež přináší smaragdy, safíry a další drahokamy, země, které vládne panovník, jenž stojí nad ostatními vládci a zároveň v sobě spojuje světskou vládu a církevní svěcení, přitahovala středověké čtenáře a posluchače velkou silou. Tento příběh se často vyprávěl, ovšem jeho čtení a výklad se během času měnily a podléhaly konkrétní situaci. Často byl tento narativ také využíván pro zcela konkrétní cíle.

Říše kněze Jana a Janův slavný dopis od 19. století vzbuzuje zájem historiků a filologů. Odborníci se snažili rozkrýt původ a zdroje jak představ o Janově říši, tak i samotného dopisu, který ji zpropagoval. Zuzana Meluzínová se ve své diplomové práci věnuje šíření a recepci dopisu kněze Jana v českých zemích, což je téma, kterému se zatím v komplexním měřítku badatelé nevěnovali. Na takto vymezeném badatelském poli si Zuzana Meluzínová vytyčila tři hlavní cíle, jež definuje v úvodu práce: 1) vytvořit korpus všech opisů tohoto pramene (ačkoli to zde neuvádí, předpokládáme, že jde o bohemikální opisy) a podrobit tento korpus kodikologické analýze; 2) postihnout specifika bohemikálního rukopisného korpusu a bohemikální recepce; 3) předložit „podrobný přehled veškerého kontextu o Knězi Janovi“ – přes ne zcela šťastnou formulaci lze předpokládat, že se jedná zejména o historický kontext vzniku a recepce díla, stejně jako kontext literární. Lze předeslat, že práce se věnuje pouze latinské produkci, vernakulární verze, ačkoli pro recepci Dopisu kněze Jana a jeho vstup do různých textových a významových kontextů velmi důležité, práce nechává zcela stranou.

Své cíle autorka práce naplňuje postupně v pěti kapitolách, které na sebe logicky navazují a práce tak tvoří dobře vystavěný celek. První tři kapitoly (Přehled dosavadního bádání, Shrnutí obsahu Dopisu kněze Jana a Historický kontext Dopisu kněze Jana) jsou založeny především na informacích čerpaných z dosavadního bádání, jež zde shrnují. Přehled dosavadního bádání

není vyčerpávající, což ale není nijak zásadní problém. Citované práce jsou kriticky nahlížené a zhodnocené. Zde si pouze kladu otázku, zda překlady z cizích jazyků do češtiny mají být zařazeny do části mapující českou produkci na dané téma. Kapitola věnovaná historickému kontextu je přehledová, její největší problém spočívá v nedostatečném citování zdrojů a uvádění relevantní literatury. Zdroje, z nichž autorka čerpala, nejsou uvedeny ani v takových příkladech, kdy se na danou literaturu explicitně odvolává formulacemi typu „Někteří historici považují ...“, ale nedozvíme se kteří historici; jinde čteme „Existují také názory, že...“, ale také zde chybí odkaz na práce, které tyto názory přinášejí.

Kapitola 3.4, jež je věnována vývoji textu, má být přehledem jednotlivých redakcí a variant textu. Tato část má čtenáři práce poskytnout možnost, aby se lépe zorientoval a měl v další části práce, která je věnována bohemikálním opisům, tyto řádně zařadit do celkového vývojového schématu textu. Zuzana Meluzínová sama konstatuje, že „Popis vývoje jakéhokoliv středověkého pramene, který byl velmi populární a dochoval se v mnoha opisech, je pokaždé značně komplikovaný a mívá tendenci působit nepřehledně“ (s. 24). V tom má jistě pravdu, popsat vztahy mezi jednotlivými redakcemi textu na malém prostoru je složitý úkol, jehož řešení by možná napomohlo zařazení grafického ztvárnění. Při četní této části jsem si nebyla jistá, zda nedochází v některých případech k záměně termínů „redakce“ a „interpolace“. Dále bych v této části navrhla, aby větší pozornost byla věnována redakci D a jejím specifikům, která, jak se dozvídáme v druhé části, dominovala v prostředí českých zemí. Ve stávající podobě práce detailnější charakteristika redakce D chybí.

Z hlediska původního přístupu ke zkoumané materii a jejího badatelského zpracování jsou cenné především kapitoly 4 (Rukopisný korpus) a 5 (Šíření a recepce Dopisu kněze Jana v českých zemích). Ocenění si zaslouží zejména sestavení rukopisného korpusu a popis jednotlivých kodexů, které zahrnují opis Dopisu kněze Jana, popřípadě jeho část. Zuzana Meluzínová zde mohla využít skvělé práce Bettiny Wagner a jí sestavený rukopisný korpus a detailní kodikologické popisy. Zde je nutné vyzdvihnout, že Z. Meluzínová soupis Bettiny Wagner doplnila o dva bohemikální opisy, do této doby neevidované. U jednoho z takto nově identifikovaných opisů (Praha, KNM, X E 6) je určená redakce, u druhého rukopisu (Olomouc, MK, CO 412) určená redakce není, aniž by bylo zdůvodněno, proč k určení nedošlo. Vzhledem k tomu, že zastoupení jednotlivých redakcí v bohemikální produkci slouží autorce práce jako ukazatel specifičnosti české recepce, bylo by žádoucí redakci určit, pokud tomu nebránily vnější okolnosti.

Poslední kapitola je věnována šíření a recepci Dopisu v českém prostředí. Základní tezí zde je, že v českém prostředí převažovaly opisy redakce D. Autorka tuto skutečnost zdůvodňuje tak, že „vysoký výskyt redakce D v prostředí českých zemí souvisí s celkovým trendem intenzivnější produkce rukopisů 15. století, která se vztahuje k reakci na papežské schizma a následující koncily.“ Toto tvrzení ale nijak nerozvádí a dále neargumentuje. Otázku spojitosti papežského schizmatu, koncilu a šíření redakce D nechává otevřenou. I v této části se na některých místech zřejmě zaměňuje termín „interpolace“ a redakce. Poměrně bez souvislosti je pak připojen odstavec o vztahu šíření Dopisu kněze Jana a českým reformním prostředím. Zde představená teze, autorem které je původně F. M. Bartoš, rovněž zůstává pouze nahozená a nijak se dále nerozvíjí. Zajímavou otázkou by například bylo, zda se reformní impulzy nějak výrazněji propsaly do redakce D, popřípadě zda některý z dochovaných opisů je doplněn přípisky, které by dosvědčovaly oprávněnost tohoto uvažování. Dále by se bylo možné ptát, zda se opisy Dopisu kněze Jana v českém prostředí 15. století vyskytovaly svázané v kodexech spolu s reformně laděnými spisy. Otázku kodikologických kontextů autorka řeší v části 5.2, přičemž zde postihla několik žánrů textů, se kterými byl Dopis často opisován a opis svázan do jednoho kodexu. Zde by bylo na místě více zohlednit otázku středověké/moderní vazby rukopisu. V této části by bylo také vhodné citovat k tématům alespoň základní relevantní literaturu, narazíme zde také na některé formulační neobratnosti. Poslední část práce je pak věnována čtenářským prostředím. Zde se opakují některé informace z předchozích kapitol, nicméně jsou zde zasazeny do jiného kontextu a jsou tak obsahově relevantní.

Zuzana Meluzínová překládá práci na mimořádně zajímavé téma. Práce je dobře strukturovaná a má logickou stavbu. Formální podoba práce je odpovídající, ačkoli v ní ruší několik zapomenutých gramatických chyb. Také odkazy na odbornou literaturu jsou v některých případech nedostačující. Pokud by se jednalo o práci bakalářskou, jistě by si zasloužila nejlepší hodnocení. U diplomní práce jsou nároky vyšší, proto bych uvítala, kdyby autorka své teze více rozpracovala a vyvodila ze svého výzkumu relevantní a lépe formulované závěry. Dopis kněze Jana a jeho středověká recepce souvisí i s řadou literárních a myšlenkových komplexů, o nichž se práce prakticky nezmiňuje (souvislost s Alexandrovským korpusem; s apokalyptickými proroctvími, kde se linka kněze Jana výrazně propisuje do pro české prostředí relevantních aktualizací proroctví o Posledním císaři; v neposlední řadě můžeme jmenovat problematiku rozvinutí antijudaistické rétoriky). Bylo by rovněž možné sledovat postavu kněze Jana v jiných rukopisných tradicích než jen Dopis kněze Jana, nabízí se alespoň zmínit spis *De gestis trium regum* Jana z Hildesheimu, kde je kněz Jan popsán jako potomek Tří králů.

Prakticky nevyužité zůstaly přípisky a rukopisné glosy, které mohou poskytnout zajímavá svědectví o recepci daného spisu v konkrétním prostředí.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit vzhledem k výše popsaným nedostatkům jako **chvalitebnou**.

V Praze 5. 9. 2024

Pavλίna Cermanová

Jako témata, která se možné diskutovat při obhajobě, navrhuji tato:

- 1) Je pro medievistické bádání relevantní ptát se, zda středověcí lidé věřili ve fakticitu Říše kněze Jana?
- 2) Autorka mluví o humorné hodnotě v tomto prameni. Můžeme se vrátit k tomu, v čem humorná složka spočívá? A jaká je její případná role v příběhu?